

ESEJ O SPIACEJ EURÓPE

PETER SLOTERDIJK: Falls Europa erwacht. Gedanken zum Programm einer Weltmacht am Ende des Zeitalters ihrer politischen Absence. (Ak sa Európa prebudí. Myšlienky k programu svetovej moci na konci obdobia jej politickej neprítomnosti.) Frankfurt am Main, Suhrkamp 1994, 67 s.

Reformné krajiny už celú päťročnicu zasahujú politické diskusie, najčastejšie na úrovni žurnalistického subjektivismu, o charaktere a perspektívach Európy a našom (ne)mieste v nej. Ich obsah v podstate nikde neprekročil horizont vágnych postdialektických kategórií o „jednote odlišnosti“, „súbore protikladov“ či pokusov o umelecké vyjadrenie ducha Európy. Paralelne s nimi sa však najmä vo Francúzsku a Nemecku objavujú práce, v ktorých je fenomén Európy predmetom teoretickej, ba dokonca filozofickej reflexie. Najnovšie sa k nim esejistickou odpoveďou na otázky: Ktoré idey hýbu Európou a aktivizujú jej ilúzie? Ako prišla Európa k svojim samohybným dejinám? Čím ich udržuje v pohybe? Na čom troskotá moc a jednota Európy? zaradil P. Sloterdijk.

Jeho odpovede sú filozofické i politické zároveň, formulované v štátnopolitických a mocienských kategóriách, ktoré v 20. storočí zaznievali ponad Európou z obidvoch neeurópskych veľmocí. Sú však zároveň odmietnutím veľmocenskej podoby politiky imperiálneho expanzionizmu a playdoer transcendentných ideí a vízií. Na prvú otázku totiž Sloterdijk odpovedá, že kvintesencia stvorenia Európy spočíva v mechanizme translatio imperii. Táto štátprávna konštrukcia je „ideomotorickým či mýtomotorickým východiskom všetkých kultúrnych, politických a psychosociálnych procesov, z ktorých sa zrodila europeizácia Európy“. Základom tejto politickej predstavivosti je trvalé prevetľovanie idey rímskeho impéria do dejín jednotlivých národov.

Tento pohyb umožňuje európska schopnosť prenášať snahy moci, tvoriť dôvody ich legitimizácie, premieňať svet na horizont európskych ambícií. Syntéza tradovaných symbolov jazyka, univerzalizmu a plus ultra – najmarkantnejšie európske slovo je zasa odpoveďou na druhú otázku.

Od „kliešťového zovretia“ víťaznými mocnosťami v roku 1945 však Európa svoj najvladnejší hybný impulz stratila a s ním aj svoje pôvodné, ústredné postavenie. Mýtomotoriku vystriedala „ideológia vákua“ spojená s komplexom mimoriadne intenzívnych, ale z hľadiska doterajších dejín, len „náhradných aktivít.“

I keď nemožno prehliadnuť nemeckú provenienciu tejto interpretácie, z hľadiska vývoja filozofie 20. storočia – od metafyziky k analýze a postmoderne – nemožno nesúhlasiť s tým, že namiesto ideí prekračujúcich skutočnosť nastúpili na seba orientované filozofické reflexie, ktoré sa uspokojujú so zužujúcim sa priestorom a vybijajú sa na parciálnom predmete. V širšom chápaní táto „ideológia vákua“ odráža vlastne ústup zo stredy diania. Spolu s „náhradnými činnosťami“ – ich prototypom je podľa Sloterdijka úporná snaha realizovať „neokarolínsku

kópiu Spojených štátov, vytvorenú európskymi politikmi v roku 1957“ – sa čoraz intenzívnejšie zameriava už len na relatívne malý priestor samotnej (presne vzaté vlastne len západnej) Európy.

Proces úpadku Európy z jej vlastného, duchovne transcendentného stavu, zabezpečeného filozoficky či nábožensky, do nemetafyzického, teda neautentického, mapuje Sloterdijk esejisticky skratkovite a výstižne niekoľkými kategóriami. Počnúc Sartrovým „byť odsúdený k slobode“ ako presným vyjadrením vzťahu Európana k stavu, ktorý nevytvoril, ale v ktorom sa ocitol, cez „existenciálnu absurditu“ bytia bez inšpiračnej misie a úlohy človeka, teda cez človeka len ako parazita bytia, k pokusom o ich prekonanie a znovuzískanie svetového horizontu „z ducha radikálnych postulátov“ v 60. rokoch či zo záujmu o problémy tretieho sveta a o ekológiu v 70. a 80. rokoch. Silnejšia ako tieto pokusy je však skutočnosť, že najrozhodujúcejším spôsobom je Európa vlastne určovaná inovačnými rytmiami výroby. Z pocitu absurdity sa Európan dostal do osídiel estetizmu a frivolnosti, keď namiesto jednoznačnosti a závažnosti hodnôt či pravdy nastúpili opcie, preferencie, nálady v bezbrehom vedomí, že veci by sa mohli diať rovnako dobre inak, než sa v skutočnosti dejú. Zánik metafyziky, ohlasovaný už celé storočie, je podľa neho dokonaný, keďže filozofia už naozaj neuvažuje o svete ako celku, stratila sa metafyzika, jej najosobitejší prejav. To je zároveň posledný a nezvratný dôkaz, že Európa stratila svoje ústredné postavenie. Hektická aktivita, zameraná na formovanie, reorganizáciu, zveľaďovanie jestvujúceho stavu v geograficky i politicky určených hraniciach, nie je autentickým bytím Európy, len akýmsi všetko prenikajúcim opojením, z ktorého sa musí prebudiť a vrátiť k sebe samej.

Kritika súčasnej Európy však nie je nesená ani náznakom nostalgie za dvaapoltisícročnou imperiálnou mýtomotorikou. Úloha Európanov ako Rimánov i dráma menom *translatio imperii* sa podľa Sloterdijka vyčerpali, a tým teda aj záujem Európana o supranacionálneho Leviathana menom EU. Nevyčerpali sa však údel Európana tvoriť idey, vizie, lebo „práve pomocou vízií ľudia nadväzujú a vytvárajú od počiatku svetodejinného diania vzťah s veľkými i najväčšími súvislosťami“, a pracovať na metamorfóze idey impéria. Charakter eseje umožňuje autorovi zostať pri náznaku riešenia, ktorým by podľa neho bola únia štátov ako akýsi stredný útvar medzi OSN a národnými štátmi.

Z filozofického hľadiska je však zaujímavejšia odpoveď na otázku, čo nám po období absencie metafyziky zostalo. Nie je toho veľa. Sloterdijk práčne zhŕňa posledné hodnoty, ktoré nezmizli po neúprosne exaktných analýzach, vydržali aj existenciálne rozpúšťanie v prežívaní neautentického bytia, ba dokonca prežili aj postmodernistickú dekompozíciu i skepsu voči všetkému veľkému a novému, takže už azda vydržia akúkoľvek filozofickú kritiku. Príznačné je, že všetky sa viažu na humanizujúci potenciál človeka a sú cestou z nihilizmu a skepsy: pýtame sa na pravdu a dobro, na človeka ako bytosť schopnú veľkosti; predstava, že právo na úspech má natrvalo len to, čo je dôstojné človeka, a napokon podľa Sloterdijka najhlbšia myšlienka Európy, že opovrhovaniu človekom vo všetkých podobách, politickú nevynímajúc, treba odporovať. Z filozofických kategórií uvádza nietzscheovský *zwang zur grossen Politik* a gassetovské „vyžadovanie veľkého“. Siahne Európa po svojom konštitutívnom mýte ako šéme, ktorý ju prebudiť k životu? Vlastne by nemala a nemusela. Ak však má Európa zostať Európou, musí sa stimulovať k tvorbe vízií a svoj osud nanovo skonštruovať.

Posolstvo o potrebe prebudenia Európy zo stavu, v ktorom sú uspaté jej najvlastnejšie funkcie a namiesto nich v opojení akceleruje a zintenzívňuje pragmatické aktivity v zúženom

priestore, je adresované rovnako štrasburským a bruselským eurokratom (či, povedané so Sloterdijkom, euroterapeutom), ktorí normy inštrumentálne aplikované na spoločný hospodársky priestor často bez legitimizácie a vždy bez transcencie vydávajú za európsky program, ako aj tým, ktorí sa pri posudzovaní súčasnej Európy koniec-koncov tiež z nedostatku metafyzického nazerania na súvislosti ľahkovážne dali vtiahnuť do bezobsažných, zato konfrontačných sporov o národný versus občiansky prístup, či dokonca princíp, a vlastne všetkým: ak sa Európa má úspešne stať Európou, musí aj jej politika spočívať na veľkých ideách, lebo tie sú najvlastnejším prejavom a osudom Európy... a „nová politika pre nás začína umením tvoriť slová, ktoré na palube skutočnosti načrtávajú horizont“.

A toto celé je vlastne zároveň počet vystavený pokusom filozofov za filozofovanie bez ideí, bez metafyziky i bez dejín.

Marianna Oravcová

PhDr. Marianna Oravcová, CSc.
Staromestská 17
811 03 Bratislava
SR

ZA HRANICE MODERNÉHO (EUROAMERICKÉHO) MYSLENIA

STANISLAV HUBÍK: *K postmodernismu obratem k jazyku*. Boskovice, Albert 1994, s. 218.

V množstve titulov zaujímavej filozofickej spisby posledných rokov na slovenskom knižnom trhu je nejedna práca odsúdená k malej alebo len okrajovej pozornosti relatívne nepočetnej filozofickej obce u nás. Ak sa však predsa len niektorej publikácii domácej, resp. českej proveniencie podarí bariéru mlčania preraziť, možno to pripísať zásluhám autora a jeho schopnosti osloviť nášho čitateľa. Stanislavovi Hubíkovi, autorovi uvedenej monografie, sa to podarilo. A nie je to prvá práca, ktorou nášho čitateľa – aj keď jej text je skutočne náročný a neobyčajne nasýtený – dokázal zaujať. Tou predchádzajúcou bola monografia *Jazyk a metafyzika* (Praha, Academia 1983).

V práci *K postmodernismu obratem k jazyku* sa Hubík rozhodol „sledovať logiku smerovania vybraných filozofických koncepcií dvadsiateho storočia“, a to najmä tých, ktoré považuje za najviac *explozívne* z hľadiska *ďalších impulzov pre budúcu rozumnosť*.

Hubíkova náročná štúdia patrí k tým pokusom súčasnej filozofie posledných desaťročí, ktoré sa v autoreflexívnych sondách venujú skúmaniu zdrojov súčasného filozofovania, odhaľovaniu referenčného poľa filozofie, ktorá by bola vskutku *dnešnou* v zmysle obnovujúcej sa schopnosti vysloviť sa k hlbinným, v mnohých prípadoch iba filozofiou videných problémov, ktoré sa vynárajú v našej súčasnosti.